

Mikel Bujanda

Lurrak eta zeruak

Haize zirimolak eta lurrikarak ezagutu ditugu 2005 urtean. Urrutietako bazterrak jo ditu haize zurrumbilo latzak. Izena beti emakumezkoena.

Lurpeko mugimenduak geure erresuma honetan gertatu dira, hurrenkera luzean. Zientzialariak aditu ditugu: ez da gauza bera zirimolak bere baitan duen indarra, eta horrek sor dezakeen eraginen kalkulua. Egiaztatu ahal izan dugu itsaso zabalean dagoen bitartean haizeteak kalterik ez dakarrela, ez bada untziren bat edo beste hondaraten duelako. Jendeen bizitokietan jotzen duenean, orduan bai triskantza handia. Bi neurgailu behar dira, era beran, lurrikarkin: bat da lur azpi sakonean mugitzen den energia; bestea inarrosaldi horrek lur azal gainean zer eta nolakoa topa, batez ere nor eta zenbat, eta horiei egi-ten ahal dien astinduaren neurria.

Gutxi gorabeherako azalpena da, geodinamikan adituak direnek barkatuko ahal didate, baina baliagarria izan daitekeena literaturaren alorrean.

Itxaro Bordaren *Zeruetako erresuma* energia kontzentratua da. Osagai indartsuak akumulatu ditu. Erretratu kolektiboa da, izenburua rekin kontrastezko jolasean lurrari guztiz itsatsia, lurrari eta lurralde jakin bati, Ipar Euskal Herriari; dozena bat pertsona hautaturik, horietako ba-koitzaren ibilera neketsuak, pairaturiko mesprezuak, komunitatearen arau itogarrietatik ihesi joandakoak, edo egotziak, tropelaren diziplinatik bazter geldituak, opilaren egiterat desherriratuak aletu ditu. Hezur-haragizko pertsona zinezkoak dira, aldika bizipozen eta garaipenen lortzaille, baina galtzaileak gehienbat, apaletsiak ia guztiak, apaltasun hori gizaseme ergel harro baten fanfarroikeriaren

kontrapuntuarekin nabarmendurik; banakako istorioak dira baina noiz edo noiz ospakizun sozialetan elgarretaratuak, bakarkako kontaeren ondotik orok kanta eta dantza dezaten.

Biografiak ez dira beti besterenak; haste eta amaitze, liburuaren abiapuntu eta helmugan, baita erdi-erdiko atal batean ere, hor ageri dena narratzailea da, bere kolkotik mintzo da, intimitatearen barnetik, bizipen esperientzial egiazkoenetatik: haurtzaroa, etxea eta ama; maitasun ezina; helduaroa, heriotza, aita... Haur sortzearen harridurak eta heriotza-agoniaren latzak mugarriturik egituratua dago konposizioa; barnean bizia bera, banaka eta horien bilduma, kolektibitatearena. Guztiaren ondorioz, irakaspena, *aitzina orduan*.

Ez da edozer *Zeruetako erresuma*. Itxaro Bordaren espresio modua, borborka, sabel barnetik sortua da, zinezkoa, indomitoa, odol beroko zaldiaeren pare. Hiperboliko iruditzeke beldurragatik ez dut *opera magna* gisako kalifikatzailerik erabiliko, bai ordea kalibre eta hats handiko lan bat dela. Bere horretan harturik, neurgailuaren eskalan oso gora dagoena. Potentzialitate handiko zirimola.

Besterik da erreperkasioaren neurria. Olatu handia eragiteko indarra izanik ere, gure panorama literarioan ez du, oraingoz bada ere, mugimendu handirik sortu. Axaleko uhina, gehienez ere. Harrabots zalapartatsuaeren orde, burrunba gor baten oihartzun moduko bat. Proporziorik ez dago.

Egia da: bere pertsonaiengan ageri den bera da Itxaro Borda idazlea: disidentea. Araupeko diziplinatik kanpo ibiltzeko ausardia eta arriskua harturik dabilena. Estandarraeren ortodoxiatik libre, Itxaroren erresuma literarioan bameratzea ez da goiz erdi batean egin daitekeen ibilaldia. Zirkuitu balizatuetatik kanpoko lurraldea da. Basa ez bada ere, mendi goietako malkarretan menturatzean bezalako zerbait, irristaka ibili nahi ez bada, eskumakila ez ezik, pioleta eta kranpoiak behar ditu ibiltariak.

Horri gehitu lorategi urbano ibil errazetan promenatzeraz ohituta egonik, deseroso eta neketsu egiten zaigula oihan trinko sarrian ibiltzea.

Itzulingurutan has gaitezke hemen, idazleak norentzat ari den aintzat hartu behar ote lukeen eta gisa abar bilketan. Bitartean, nagiak astintzea komeni da, ibilaldia zenbat kosta, handiago iristearen gusta. Bada saria, agian hori bera da zeruaren metafora. *Aitzina orduan.*

Nork bere Obaba

Ez dago gauza naturalagorik nork bere inguru geografiko eta afektiboa deskribatzea baino. Zer idatzi eta bere bizilekua, bizipenak, hurbilekoengan ikusi duena kontatuz hustutzen du barrua idazleak. Norberaren unibertsoa, *erre-suma* edo *mundua*, gauza bera da.

Alberto Barandiaranek mundua hautatu du, *Mundu txikia*. Dozena bat pertsona dira, banan-banan hartuak. Haien baitan sartu gaitu. Horraino, eskema bera. Hortik aurrera, estiloen kontrastea: pertsonaien instantea hartu du, soilduz, kimatuz, inausiz, hitz bakar bat ere ez sobran, miniaturara jo du Barandiaranek. Erresuma eta Mundua simetrian daude: exuberantzia oparoaren parean, lore sorta, ia ikebana topatu dugu orain.

Bakoitzak bere unibertsoa eta Atxagarena *Obaba*. Armendarizek irudietara aldatu du. Idazkia film bihurtzarekin batera, toki desplazamendua egin du, bere bizipenen unibertsoa eramanez: bazterreko ibar pirenaikora eraman eta hortxe kokatu du, horixe baita Armendarizen lekua. Geografia afektibo hori arrotz egin zaio zenbaiti. Euskal Herriaren ekialdeko periferia da, baina erreala da, Gipuzkoako barne sakoneko parajeak bezain egia, hori bai, euskaragabetua. Aldaketa horren gainean bermaturik, Armendariz Obabaren muinaz jabetu da, baldin eta muinean dagoena mundu ruraleko mentalitatearen krisia bada, mundua ulertzeko molde zaharren txokea, kanpotik datorkion gizarte modernoaren proposamen eta eraginekin. Atzeko paisajea hori dela emanez gero, agertoki horretako gertarak eta pertsonaiak Obabakoak berak dira. Gertatzen dena, hemen ere, ohiko eskema eta ildo ibilietatik kanpo dagoela Atxaga eta Armendarizen mundu literario-filmikoa.

Quixoteren euskal iturriak

Handikiro, diziplinatuki ospatu da urte guztian zehar Quixoteren mendeurrena.

Lan literarioaren mugak aspaldi gairiditurik, produktu balioanitzza bihurturik dago, eta alde horretatik ez da harritzekoa gaiaren ustiatze komertzial turistiko emankorra.

Horrekin batera, ohartzekoa izan da, aho batez, ezker eta eskuin, denek egin dutela gorazarre eta goresmen, kritikaren arrastorik txikiena entzunarazi gabe. Espainiarren mito eta enblema gorena da Quixote. Ikur identitario gisa erabilia den aldetik, disidentziarako ausardiarik ez da ikusi batere. Komunitate espainiarraren elementu kohesio-natzaile denez gero, denek norabide berean jokatu dute.

Literaturaren maisulana dela zalantzan jartzeko tentaldietatik aparte geldituta ere, iritzi ikonoklastarik batere ez aditua erreparatzekoa da. Esate baterako, Cervantesen biografiaren argi-itzalak arakatzen ibilitakoek isilean gordetzen dituzte haren balizko jokaera homosexualaren zantzuak. Ez da noski halako garrantzia eduki lezakeen ezer, baina hainbeste mintzaldi eta idazkien artean agertu behar litzatekeen puntu bat izan behar luke. Horrelako kontuak, gure artean eta ahapeka baizik ez dira aditu.

Ozenago entzuten hasi gara Quixoteren euskal sus-traien berri, Pruden Gartziairen ikerketa eta dibulgazioaren lanen haritik. Udaberriko mintzaldi batean jakitera eman zigun lehenik, eta udazkenean idazlan sarituan ja-soa du. Iruñean, Erresumaren hiriburuan, non bestela?

Gerlan urtetan ibili ondotik, gerlaren amaierako gara-rietara egokitu ezinik, oraindik ere joandako garai zaha-rretan bizi uste den dementziatua da Quixote. Inadapta-zioaren sindromeak joa. Hori bera izan omen zen Larrea-ko jauna, Lazarraga, miresgarriki aurkituriko eskuizkribua-ren egile arabar horren leinuko aitona. Lazarraga Cervan-tesen garaikidea izanik, honek harengandik hartu ahal izan zuen bere pertsonaia itxuratzeko inspirazioa.

Dibertimendu gisa, hipotesi zoro eta atsegin moduan plazaratu du kontua Pruden Gartziaik. Iruzkinari probet-xamendua ateratzeko bidea zabalik dago orain.

Lazarragaren idazkiari doakionez, egiazkotasunari fede egiten diotenak gero eta gehiago izanik ere, eszeptizismoaren dosi txiki bat erreserban gordetzea komeni dela diotenak ere badira, zer gerta ere.

Bietara jokatzea da hoberena, parioa irabazteko irizpide zuhurra; joka dezagun prudenki, guztiz sinetsi gabe baina probetxua ateraz, arraina balitz okela bihurtuz, 16. mendeko nobela bukolikoa dugu orain eskutan. Azken finean gezur handitan oinarrituak baitaude mito fundazionalik emankorrenak, hala nola Done Jakueren hilobiaren aurkikuntza. *Inventio* homi asko zor dio Espainiak eta honen kristiandadeak. Kidetasun sentimenduaren areagotzaile izateko gailu da, Cervantes den moduan. Orain jakin dugu Lazarragari Cervantesek asko zor diola. Eta guztiok zorretan gaude Lazarragaren eskuizkribuaren aurkikuntza erraztu dutenekin. Badaezpada esan beharra zen. Agian Xabierkoaren beste hura aurkitzeko katebegia baizik ez da. Eta azken hitz bat, aholku eta erregua aldi berean, eskuizkribuaren zalantza argi dezakeen bakarra jar dadila lanean: Amaia Ezpeldoi detektibesa literarioa, haigu fite!¶